

Ewa Matusik*

CZY PIĘKNI DWUDZIESTOLETNI? PLANY I WARTOŚCI ŻYCIOWE MATURZYSTÓW Z DĄBROWY GÓRNICZEJ I TYCHÓW

Celem artykułu jest prezentacja wyników badań dotyczących m.in. wybranych elementów tożsamości, planów życiowych oraz systemów wartości jako wymiarów osobowości uczniów szkół średnich (liceów, techników, liceów profilowanych). Badaniem socjologicznym objęto 2000 uczniów szkół średnich w Dąbrowie Górniczej i Tychach. Interesujące wydawało się poznanie percepcji otaczającego świata młodych ludzi urodzonych w 1989 roku – w roku, w którym wg słów Joanny Szczepkowskiej „w Polsce skończył się komunizm”, a którzy w roku 2009 zdawali egzamin dojrzałości i kończyli jakże ważny etap swojego życia.

Polska, odkąd została członkiem Unii Europejskiej, w szybkim tempie stara się nadrobić różnice dzielące ją od krajów zachodniej Europy. Młodzi Polacy mają możliwość zarówno podjęcia nauki, jak i pracy poza granicami Polski. Ważne wydaje się rozpoznanie, jakie wartości życiowe są dla nich najważniejsze, bo to w dużym stopniu wyznaczać będzie podejmowane przez nich decyzje życiowe. W tym kontekście badania, których wyniki zostaną zaprezentowane w niniejszym artykule mogą uzupełnić obraz najmłodszego pokolenia Polaków.

Poddani badaniu respondenci niedawno zdawali maturę, weszli w dorosłe życie, a nawet zdążyli już mieć prawo głosowania na swojego kandydata na prezydenta. Ich całe życie przebiegało w wolnej Polsce. Nie znają kolejek, nie wiedzą co to znaczy sklep pełen... butelek octu. Kartki na żywność to dla nich skrzętnie przechowywana pamiątka rodzinna lub ilustracje w opracowaniach historycznych. Ale to właśnie ci młodzi ludzie zaczynają już dziś kształtować swoją przyszłość i przyszłość następnych pokoleń. Za kilka lat zaczną obejmować kolejne stanowiska i urzędy. Będą nas reprezentować poza granicami kraju, będą sięgać po władzę. Niektórzy już próbowali swych

***Ewa Matusik** – mgr socjologii, w latach 1999-2009 wizytator Kuratorium Oświaty w Katowicach, zajmujący się nadzorem nad szkołami ponadgimnazjalnymi. Obecnie, od 1 września 2009 dyrektor szkoły ponadgimnazjalnej. W 2010 roku ukończone studia doktoranckie na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego. Obszary zainteresowań naukowych to socjologia oświaty i socjologia rozwoju.

sił w ostatnich wyborach samorządowych. Istotne z tej perspektywy są odpowiedzi na pytania: jacy są, jakie wyznają wartości, jakie postawy wobec innych ludzi i siebie prezentują maturzyści 2009?

Tytuł artykułu nawiązuje do kategorii opisanej przez Marka Hłaskę (Hłasko, 1994). „Piękni dwudziestoletni” – pojęcie to odnosiło się do młodych ludzi wkraczających w dorosłość w czasach PRL-u. Była to zupełnie inna rzeczywistość; inne były plany i wartości życiowe żyjących wówczas młodych Polaków. Można przypuszczać, że współczesna młodzież, żyjąca w warunkach społeczeństwa globalnego, demokratycznego prezentuje inne postawy wobec własnego życia. Warto przypomnieć, iż dwudziestolatkowie opisani w słynnym opowiadaniu „Piękni dwudziestoletni” to ludzie zamknięci za żelazną kurtyną; zaś młodzież badana w roku 2009 to dwudziestolatkowie żyjący w kraju, który od 2004 roku jest członkiem Unii Europejskiej, są to młodzi ludzie, dla których granice zasadniczo nie istnieją – mogą dowolnie kształtować swoje życie bez ograniczeń.

W kręgu naszych zainteresowań i naszych badań znalazło się ponad 2000 maturzystów z terenu Tychów i Dąbrowy Górniczej, którzy swój egzamin maturalny zdawali wiosną 2009 roku. Wyniki badań według nas są ważne co najmniej z kilku powodów: (1) stanowią swoistą diagnozę społeczną młodzieży Górnego Śląska (dorastającej po obu stronach rzeki Brynicy), (2) mogą stanowić podpowiedź dla toczącej się właśnie dyskusji na temat reformy edukacji i stanowić przyczynek do debaty o kondycji młodzieży w Polsce, (3) mogą stanowić element prognozy dotyczącej kształtu społeczeństwa polskiego w przyszłości.

Badaniu poddano uczniów liceów ogólnokształcących, techników i liceów profilowanych. Ten ostatni typ szkoły średniej powstał w wyniku reformy edukacji wprowadzanej po 2000 roku i okazał się mało satysfakcjonujący zarówno dla uczniów, jak i ich rodziców, co powoduje, że licea profilowane ulegają obecnie systematycznej likwidacji (dlatego respondentów z tych szkół było relatywnie mniej). Kohorta ujęta w badaniach stanowi osoby urodzone w przełomowym 1989 roku (to uczniowie technikum; uczniowie LO i LP urodzili się w 1990), którzy w 2009 roku podchodzili do egzaminu maturalnego¹.

Dąbrowa Górnicza to miasto w województwie śląskim, powiat grodz-

¹ Ankietę przeprowadzono wśród wszystkich uczniów klas maturalnych obecnych w szkole w dniu ankietowania. Badania prowadzono we wszystkich Liceach Ogólnokształcących oraz Zespołach Szkół Zawodowych na terenie dwóch miast, których liczba mieszkańców przekracza sto tysięcy. Są to Tychy i Dąbrowa Górnicza. Miasta te, oprócz zbliżonej liczby mieszkańców, podobnej liczby szkół ponadgimnazjalnych i podobnej liczby uczniów, posiadają też specjalne strefy ekonomiczne, które dają szansę na rozwój miast i miejsca pracy dla ludzi kończących szkoły.

ki, nad Czarną i Białą Przemszą, na obszarze GOP; 132 000 mieszkańców (2002); duży ośrodek przemysłu metalurgicznego (Huta Katowice) i metalowego; ponadto przemysł: maszynowy, chemiczny, mineralny (huta szkła), filia Politechniki Śląskiej, niepaństwowa szkoła wyższa, prawa miejskie od 1916 (*Encyklopedia* 2004, t. 3).

Tychy to miasto w województwie śląskim, powiat grodzki, na pograniczu Wyżyny Katowickiej, Pagórków Jaworznickich i Równiny Pszczyńskiej, nad Gostynią i Jeziorem Paprociańskim, na południowym skraju GOP – 132 000 mieszkańców (2003); ośrodek przemysłowy: rozwinięty przemysł środków transportu (Fiat Auto Poland, Isuzu Motors Poland, Delphi Polska Automotive Systems), spożywczy (Tyskie Browary Książęce); Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych (od 1997); studia inżynierskie na Wydziale Transportu Politechniki Śląskiej (od 2000). Wieś wzmiankowana 1467; własność książąt pszczyńskich. Prawa miejskie 1951 (*Encyklopedia* 2004, t. 19).

A oto zbiorcze wyniki odpowiedzi na wybrane pytania zamieszczone w ankiecie skierowanej do uczniów klas maturalnych.

1. Czy czujesz się Europejczykiem?

Licea ogólnokształcące:

		Czy czujesz się Europejczykiem?				Ogółem
		zdecydowanie	raczej	raczej	zdecydowanie	
		tak	tak	nie	nie	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	210	385	49	3	647
		32,5%	59,5%	7,6%	0,5%	100,0%
	Tychy	255	331	31	9	626
		40,7%	52,9%	5,0%	1,4%	100,0%
	Ogółem	465	716	80	12	1273
		36,5%	56,2%	6,3%	0,9%	100,0%

Technika:

		Czy czujesz się Europejczykiem?				Ogółem
		zdecydowanie	raczej	raczej	zdecydowanie	
		tak	tak	nie	nie	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	98	194	44	8	344
		28,5%	56,4%	12,8%	2,3%	100,0%
	Tychy	115	199	30	5	349
		33,0%	57,0%	8,6%	1,4%	100,0%
Ogółem		213	393	74	13	693
		30,7%	56,7%	10,7%	1,9%	100,0%

Licea profilowane:

		Czy czujesz się Europejczykiem?				Ogółem		
		zdecydowanie	raczej	raczej	zdecydowanie			
		tak	tak	nie	nie			
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	19	48	15	4	86		
		22,1%	55,8%	17,4%	4,7%	100,0%		
	Tychy	13	32	7	1	53		
		24,5%	60,4%	13,2%	1,9%	100,0%		
		Ogółem		32	80	22	5	139
				23,0%	57,6%	15,8%	3,6%	100,0%

2. Czy w szkole mają miejsce debaty o tematyce europejskiej?

Licea ogólnokształcące:

		Czy w Twojej szkole mają miejsce debaty o tematyce europejskiej?			Ogółem
		tak	nie	nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	184	141	324	649
		28,4%	21,7%	49,9%	100,0%
	Tychy	85	169	372	626
		13,6%	27,0%	59,4%	100,0%
Ogółem		269	310	696	1275
		21,1%	24,3%	54,6%	100,0%

Technika:

		Czy w Twojej szkole mają miejsce debaty o tematyce europejskiej?			Ogółem
		tak	nie	nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	92	65	190	347
		26,5%	18,7%	54,8%	100,0%
	Tychy	89	69	191	349
		25,5%	19,8%	54,7%	100,0%
Ogółem		181	134	381	696
		26,0%	19,3%	54,7%	100,0%

Licea profilowane:

		Czy w Twojej szkole mają miejsce debaty o tematyce europejskiej?			Ogółem
		tak	nie	nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	24	17	45	86
		27,9%	19,8%	52,3%	100,0%
	Tychy	12	7	34	53
		22,6%	13,2%	64,2%	100,0%
Ogółem		36	24	79	139
		25,9%	17,3%	56,8%	100,0%

3. Co planujesz robić po zakończeniu nauki w tej szkole?

Licea ogólnokształcące:

		Miejscowość, w której znajduje się szkoła		Ogółem
		Dąbrowa Górnica	Tychy	
Co planujesz robić po zakończeniu nauki w tej szkole?	kontynuować naukę na studiach w kraju	452 69,6%	467 75,0%	919 72,2%
	kontynuować naukę na studiach poza granicami kraju	19 2,9%	9 1,4%	28 2,2%
	kontynuować naukę w szkole policealnej	15 2,3%	8 1,3%	23 1,8%
	iść do pracy	4 0,6%	4 0,6%	8 ,6%
	jednocześnie pracować i kontynuować naukę na studiach zaocznych	153 23,6%	130 20,9%	283 22,2%
	inne	6 0,9%	5 0,8%	11 ,9%
	Ogółem	649 100,0%	623 100,0%	1272 100,0%

Technika:

		Miejscowość, w której znajduje się szkoła		Ogółem
		Dąbrowa Górnica	Tychy	
Co planujesz robić po zakończeniu nauki w tej szkole?	kontynuować naukę na studiach w kraju	74 21,4%	73 20,9%	147 21,1%
	kontynuować naukę na studiach poza granicami kraju	7 2,0%	8 2,3%	15 2,2%
	kontynuować naukę w szkole policealnej	4 1,2%	3 ,9%	7 1,0%
	iść do pracy	73 21,1%	59 16,9%	132 19,0%
	jednocześnie pracować i kontynuować naukę na studiach zaocznych	178 51,4%	200 57,1%	378 54,3%
	inne	10 2,9%	7 2,0%	17 2,4%
	Ogółem	346 100,0%	350 100,0%	696 100,0%

Licea profilowane:

		Miejscowość, w której znajduje się szkoła		Ogółem
		Dąbrowa Górnicza	Tychy	
Co planujesz robić po zakończeniu nauki w tej szkole?	kontynuować naukę na studiach w kraju	24 28,2%	16 30,2%	40 29,0%
	kontynuować naukę na studiach poza granicami kraju	2 2,4%	1 1,9%	3 2,2%
	kontynuować naukę w szkole policealnej	3 3,5%	5 9,4%	8 5,8%
	iść do pracy	9 10,6%	5 9,4%	14 10,1%
	jednocześnie pracować i kontynuować naukę na studiach zaocznych	46 54,1%	24 45,3%	70 50,7%
	inne	1 1,2%	2 3,8%	3 2,2%
	Ogółem	85 100,0%	53 100,0%	138 100,0%

4. Jakie wartości cenisz najbardziej? (można było wybrać kilka odpowiedzi)

Licea ogólnokształcące:

Jakie wartości cenisz najbardziej?	Dąbrowa Górnicza		Tychy	
	N	%	N	%
uzyskać dyplom poświadczający wyższe wykształcenie	225	11,6	214	11,6
otrzymać dobrze płatną pracę	502	25,9	438	23,8
osiągnąć stabilizację życiową	287	14,8	275	14,9
uzyskać awans społeczny	22	1,1	14	0,8
zdobyć upragniony zawód	208	10,7	219	11,9
osiągnąć sukces w biznesie	61	3,2	82	4,4
być sławnym człowiekiem	31	1,6	37	2,0
zrobić karierę w działalności zawodowej lub publicznej	61	3,2	71	3,9
założyć szczęśliwą rodzinę	517	26,7	468	25,4
inne	22	1,1	26	1,4
Suma	1936	100	1844	100

Technika:

Jakie wartości cenisz najbardziej?	Dąbrowa Górnicza		Tychy	
	N	%	N	%
uzyskać dyplom poświadczający wyższe wykształcenie	116	11,9	118	12,1
otrzymać dobrze płatną pracę	277	28,4	276	28,2
osiągnąć stabilizację życiową	163	16,7	173	17,7
uzyskać awans społeczny	9	0,9	7	0,7
zdobyć upragniony zawód	73	7,5	63	6,4
osiągnąć sukces w biznesie	60	6,1	50	5,1
być sławnym człowiekiem	19	1,9	13	1,3
zrobić karierę w działalności zawodowej lub publicznej	18	1,8	18	1,8
założyć szczęśliwą rodzinę	236	24,2	298	30,5
inne	6	0,6	11	1,1
Suma	977	100,0	1027	100,0

Licea profilowane:

Jakie wartości cenisz najbardziej?	Dąbrowa Górnicza		Tychy	
	N	%	N	%
uzyskać dyplom poświadczający wyższe wykształcenie	30	12,3	20	12,8
otrzymać dobrze płatną pracę	59	24,2	41	26,3
osiągnąć stabilizację życiową	40	16,4	24	15,4
uzyskać awans społeczny	3	1,2	2	1,3
zdobyć upragniony zawód	23	9,4	17	10,9
osiągnąć sukces w biznesie	16	6,6	8	5,1
być sławnym człowiekiem	5	2,0	4	2,6
zrobić karierę w działalności zawodowej lub publicznej	4	1,6	1	0,6
założyć szczęśliwą rodzinę	63	25,8	38	24,4
inne	1	0,4	1	0,6
Suma	244	100,0	156	100,0

5. Czy swoją przyszłość wiążesz z miastem, w którym się uczysz?**Licea ogólnokształcące:**

		Czy swoją przyszłość wiążesz z miastem, w którym się uczysz?			Ogółem
		tak	nie	brak odpowiedzi/ nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	161	486	4	651
		24,7%	74,7%	0,6%	100,0%
	Tychy	197	418	11	626
		31,5%	66,8%	1,8%	100,0%
Ogółem		358	904	15	1277
		28,0%	70,8%	1,2%	100,0%

Technika:

		Czy swoją przyszłość wiążesz z miastem, w którym się uczysz?			Ogółem
		tak	nie	brak odpowiedzi/ nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	132	214	2	348
		37,9%	61,5%	,6%	100,0%
	Tychy	154	190	7	351
		43,9%	54,1%	2,0%	100,0%
Ogółem		286	404	9	699
		40,9%	57,8%	1,3%	100,0%

Licea profilowane:

		Czy swoją przyszłość wiążesz z miastem, w którym się uczysz?			Ogółem
		tak	nie	brak odpowiedzi/ nie wiem	
Miejscowość, w której znajduje się szkoła	Dąbrowa Górnicza	35	50	1	86
		40,7%	58,1%	1,2%	100,0%
	Tychy	26	27	0	53
		49,1%	50,9%	0,0%	100,0%
Ogółem		61	77	1	139
		43,9%	55,4%	0,7%	100,0%

Wnioski z badań

Jak widać w powyższym zestawieniu, wyniki badań w Tychach i Dąbrowie Górniczej są podobne. Tak więc mamy tu widocznie zniwelowaną różnicę historyczną pomiędzy terenami, których historia sięga dwóch różnych zabiorów: Zagłębiem a Śląskiem. Wyraźne różnice występują natomiast pomiędzy młodzieżą uczącą się w liceach ogólnokształcących a młodzieżą uczącą się w technikach i liceach profilowanych. Otóż największa liczba uczniów LO czuje się Europejczykiem (ponad 92%), a następnie liczba ta ulega zmniejszaniu (odpowiednio 87% i 80%). Ale kiedy pytamy o szkolne debaty o tematyce europejskiej, to okazuje się, że ponad połowa uczniów nie wie, czy

takie debaty odbywają się w szkole, w której się uczą i do której codziennie uczęszczają. Tylko w liceach ogólnokształcących w Dąbrowie Górniczej liczba takich uczniów nie przekroczyła 50%. Przy czym trudno powiedzieć, czy brak wiedzy wynika z braku zainteresowania samymi debatami, czy może wiąże się z brakiem odpowiedniej informacji i szkolnej promocji tego typu działań. Z wywiadów prowadzonych z dyrektorami szkół wynika bowiem, że takie debaty mają miejsce.

Kiedy pytamy o plany po zakończeniu nauki w szkole, to okazuje się, że wyraźna różnica występuje pomiędzy liceami ogólnokształcącymi z jednej strony a technikami i liceami profilowanymi z drugiej strony. W LO około 70% badanych planuje kontynuowanie nauki na studiach w kraju, natomiast w technikach i LP ponad 50% planuje jednocześnie pracować i kontynuować naukę na studiach zaocznych. Wyniki te jednoznacznie pokazują, że młodzież licealna swoje dalsze plany życiowe wiąże ze studiami wyższymi; młodzież z techników i liceów zawodowych raczej ma bardziej praktyczne podejście do życia i bierze pod uwagę konieczność podjęcia pracy po uzyskaniu matury.

Wreszcie pytanie o wartości, które są najbardziej cenione przez badanych uczniów. Tu odpowiedzi są zaskakująco zbieżne w obu miastach i we wszystkich typach szkół: około 25% badanych wskazuje na chęć otrzymania dobrze płatnej pracy. I znów pytania: czy to źle? Czy jest to podejście materialistyczne? Trudno jednoznacznie przesądzać, ale kolejne wysokie wskazanie (też około 25%) pokazuje na plany założenia szczęśliwej rodziny. Możemy więc zaryzykować stwierdzenie, że tutaj też mamy do czynienia z mądrym, rozsądnym podejściem do życia, bo przecież na utrzymanie szczęśliwej rodziny potrzebna jest dobra pensja. Są to wskazania zbieżne z wynikami badań dotyczących populacji dziewiętnastolatków na terenie całej Polski. Otóż na czele hierarchii spraw uważanych przez nich za życiowo ważne znajdują się zarówno wartości afiliacyjne (życie rodzinne i przyjaźń, na którą zawsze można liczyć), jak i interesująca praca (nie tyle dobrze płatna, prestiżowa, ile przede wszystkim interesująca). Na drugiej pozycji uplasowały się wartości socjocentryczne (prestiż, szacunek, bycie pomocnym i użytecznym) oraz te, które warunkują dobrą pozycję społeczną (dobre wykształcenie, dobrze płatna praca, duże pieniądze).²

Analiza odpowiedzi na pytanie: „Czy swoją przyszłość wiążesz z miastem, w którym się uczysz?” wskazuje, że duża część maturzystów planuje wyjazd ze Śląska. Choć obydwie miasta, oprócz posiadania specjalnych stref ekonomicznych wyróżniają się tym, że pozyskują środki unijne na tworzenie

²zob.: K. SZAFRANIEC, *Młode pokolenie a nowy ustrój*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2010, str. 29.

nowych miejsc pracy i rozwój, to, jak wynika z badań, prawie 3/4 młodzieży LO w Dąbrowie Górniczej i około 2/3 młodzieży LO w Tychach swoje dalsze plany wiąże z wyjazdem z tych miast. W technikach i liceach profilowanych odpowiedź negatywną na pytanie zawarte w ankiecie dało ponad 50% badanych. We wszystkich typach szkół odpowiedzi negatywnej udzieliło około 8% więcej młodzieży w Dąbrowie Górniczej.

Jak wynika z powyższych badań, młodzież liceów ogólnokształcących badanych terenów planuje szukać swego *miejsca na ziemi* głównie poza miastami, w których uzyskali wykształcenie średnie. Nieco inaczej rzecz się ma z młodzieżą technikum i liceum profilowanego. Tu odsetek osób chętnych do wyjazdu jest mniejsza. Jednak pozostaje fakt, że w każdym przypadku liczba ta przekracza 50%. Może są to dane, które warto wykorzystać przy planowaniu rozwoju obu miast.

Literatura

ENCYKLOPEDIA (2004), Wydawnictwo Naukowe PWN, Kraków.

HŁASKO M. (1994), Piękni dwudziestoletni, Da Capo, Warszawa.

Ewa Matusik

**Will Beautiful Twenty-Year-Olds? Plans and Life Values of
Secondary-School Graduates from Dąbrowa Górnicza and Tychy**

Abstract

The aim of the article is to present the research results concerning, among the others, chosen identity elements, plans for life and value systems of secondary school students (general and technical secondary schools) in Dąbrowa Górnicza and Tychy. It seemed interesting to learn the way young people, born in 1989 (the year when, according to Joanna Szczepkowska's words "Communism ended in Poland") view the world around them. The sociological survey covered over 2000 graduates from Tychy and Dąbrowa Górnicza, who took their Matura Examination in the spring of 2009. The survey results are important for at least a few reasons:

- firstly, they are a diagnosis of personality condition of young people from Upper Silesia;
- secondly, they may serve as a suggestion for ongoing discussion on education reform and further expectations in this area;
- thirdly, they highlight (to some extent at least) who will shape the future of Poland and the Poles.